

Motion till riksdagen

1989/90:U425

av Lars Werner m.fl. (vpk)

Fredspolitiken inför 1990-talet

De senaste årens internationella utveckling har varit omvälvande. Det är nog ingen överdrift att påstå att det vi nu bevittnar är begynnelsen av en av de största politiska förändringarna i vår tid.

Den 10 november 1989 inleddes ett nytt kapitel i Europas historia: Berlinmuren öppnades och började rivas. Hundratusentals människor kunde fritt strömma över den mur som så länge varit symbolen för det kalla krigets delade Europa. Det blev äntligen möjligt att tro på en avveckling av det kalla kriget.

Den process som nu startat kommer att fortgå. Stormakterna har både politiska och ekonomiska skäl till att driva nedrustnings- och avspänningsprocessen vidare. Förändringarna sker inte bara i internationella relationer. Intrycket av djupgående förändringar förstärks också av åtföljande demokratiseringsreformer inom de olika länderna i Östeuropa framför allt.

Det finns i dag ingenting som talar för att avspänningen plötsligt skulle avbrytas och övergå i en ny fas av kallt krig och militär konfrontation mellan stormakterna. De politiska, ekonomiska, sociala, kulturella, nationella och etniska konflikter som nu får ökat utrymme i takt med att demokratiseringsprocessen i Östeuropa utvecklas, kan i en övergångsperiod leda till militära konfrontationer inom t.ex. Sovjetunionen, men att detta skulle vändas i militära hot mot t.ex. Sverige får betraktas som orealistiskt.

Medvetenheten om att forskning, teknik, kunnande och pengar nu måste satsas på lösningar av de globala överlevnadsproblemen, är i dag stark inom alla nationer. Den ömsesidiga avskräckningen förbyts med nödvändighet i ömsesidigt beroende och samarbete, vilket i sin tur leder till en gemensam säkerhet.

Målsättningen för den svenska säkerhetspolitiken, även dess militära del, måste i dag vara att på alla sätt bidra till en fördjupning och en vidareutveckling av den internationella avspänningsprocessen. Detta för att undvika att vårt eget land blir indraget i militär konflikt för att permanenta stabilitet i Europa, men också utifrån situationen för länderna i tredje världen, som i dag ofta får se sin framtid in-tecknad av ständigt ökande militärutgifter.

Samtidigt som vår målsättning är internationell avspänning, för att genom stegvis nedrustning nå slutmålet – allmän och total avrustning – måste vi konstatera att arbetet för att nå dit är svårt att lägga fast inom några tidsbestämda ramar.

Den internationella utvecklingen är en snabbt föränderlig och samverkande process, vilket inte minst den senaste tidens händelser visat. För Sveriges del gäller det att medverka i denna process på ett så aktivt och konstruktivt sätt som möjligt.

Sveriges status som neutralt land ger oss särskilda möjligheter att verka på den internationella arenan. Svensk militär nedrustning, en successiv krympning och konvertering av den svenska vapenindustrin och ett förbud mot all svensk vapenexport är de första och självklara stegen.

Hotbilden mot Sverige

Hittills har det militära synsättet helt dominerat säkerhetspolitiken. En konsekvens av denna snedvridning är en övermilitarisering och en undercivilisering av försvars- och säkerhetspolitiken.

De betingelser vi har att utgå från i dag är följande:

1. Det kalla kriget har avslutats. Det är nu möjligt att bygga vidare på den växande insikten om att internationell samverkan är nödvändig för att lösa de stora globala och gemensamma problemen.
2. Nya hotbilder har framträtt, framför allt de gränsöverskridande miljöhoten men också fattigdomen och den globala ojämlikheten.
3. Den breda fredsörelsens framväxt på 1970-talet har satt djupa spår. Ideologiskt har den haft stor betydelse. Nu finns en utbredd och allmän medvetenhet om behovet av kärnvapenedrustning och fredliga konfliktlösningar.
4. Det ömsesidiga beroendet, krigets destruktivitet och våra samhällens ökande sårbarhet gör att militära maktmedel blivit oanvändbara i de mellanstatliga kontakterna. Inte bara för att civilbefolkningen dödas och lemlästas, utan också indirekt, genom att den materiella förödelsen förstör betingelserna för mänskligt liv för överskådlig tid. De senaste årens utveckling har också visat på icke-våldets överlägsna styrka för att skapa förändringar.
5. Stormakternas militära satsningar har inte lett till kärnvapenöverlägsenhet för någondera part. I stället har rustningarna haft negativa konsekvenser för de nationella ekonomierna och urholkat grunden för deras maktpositioner. Officiellt har det lett till balans men det har aldrig varit syftet. Syftet har varit att framställa hoten på allt högre nivåer, vilket med nödvändighet förr eller senare leder till krig. Terrorbalansen kan inte leda till ömsesidig säkerhet. Avskräckning kan aldrig skapa säkerhet och samarbete.
6. I tredje världen har stormakterna mötts av militära motgångar – från Vietnam till Afghanistan. Civila maktmedel som diplomati, ekonomiska och tekniska påtryckningar har blivit allt viktigare i de internationella relationerna.
7. Sovjets aktiva nedrustningspolitik har bidragit till en förändring av den militära hotbilden i Europa. En ny försvarsdoktrin växer fram baserad på defensiva eller icke-provokativa försvarsformer – idéer som man bl.a. fått från fredsörelsen i väst.
8. Ökat ekonomiskt, teknologiskt och kulturellt samarbete över nationsgränser, en tendens som gått allra längst i Europa.

Den nya världspolitiska situation vi har att verka i är det kalla krigets snabba avveckling. Ur denna nya situation måste det växa fram en ny fredspolitik i Europa. En ny fredsordning som i mycket högre grad än den gamla måste bygga på gemensamma intressen och samarbete, där den militära avskräckningen förpassas till historiens soptipp.

Sverige är för litet för att kunna spela någon roll i Central- och Sydeuropas utveckling, men i den nordeuropeiska regionen är Sverige både ekonomiskt och militärt betydelsefullt. Svenska politiker har hittills varit alltför passiva och avvaktande till den internationella avspänningsprocessen. Detta kan få negativa konsekvenser. I Centraleuropa tas kraftfulla initiativ för att utforma regionens framtid och det pågår förhandlingar om stora militära styrkereduktioner. Eftersom Sverige och de andra nordiska länderna inte tar några sådana initiativ, och inga förhandlingar pågår om Nordeuropa, finns det risk att regionen lämnas utanför avspänningsprocessen och det nya regionala samarbetet. Det "kalla kriget" kan komma att rasa vidare i norr samtidigt som det avvecklas i Centraleuropa.

Regionala nedrustningsinitiativ

Uppgiften är att forma en fredspolitik för Nordeuropa med målsättningen att öka samarbetet över blockgränserna, för att kunna lösa de svåra ekonomiska, ekologiska och säkerhetspolitiska problem vi står inför. Lösningen kan ligga i ett regionalt samarbete mellan länderna kring Östersjön.

Ekonomiskt samarbete: Östersjön har historiskt varit sammanbindande för ekonomiskt, socialt, kulturellt och politiskt samarbete. Det kalla kriget bröt dessa förbindelser. När nu Polen, Östtyskland och Baltikum öppnas finns det möjligheter att återuppta det traditionella samarbetet. Handel, forskning, utbildning, transporter, energi, teknik, m.m. är exempel på områden där samarbetet kan utvecklas.

Ekologiskt samarbete: Östersjön är ett döende hav. De 300 miljoner som regeringen satsat på miljösamarbete med Polen är bokstavligen en droppe i havet. Det miljötekniska samarbetet måste prioriteras. Enligt en opinionsundersökning 1989 ansåg 64% att miljöförstörelsen var så stor att den hotade vår överlevnad och 88% var villiga att sänka sin levnadsstandard för att rädda miljön. Vi lägger i en särskild motion förslag på detta område.

Säkerhetspolitiskt samarbete: Sverige bör initiera förhandlingar om militär nedrustning i länderna kring Östersjön. Ett första steg kan vara ett bortdragande av alla offensiva styrkor, alla kärnvapen tas bort och dessutom skrotas kärnvapnens infrastruktur. Länderna kan agera gemensamt för att militära övningar och patrullering av stormakternas högsjöflottor ska förbjudas, liksom besök av kärnvapenutrustade fartyg. Liknande initiativ kan tas i Nordatlanten. De pengar och kunskaper som frigörs av den militära nedrustningen kan istället användas i det ekonomiska och ekologiska samarbetet.

Det sårbara samhället – en svag länk i totalförsvaret

När man talar om säkerhetspolitiska hotbilder är det viktigt att också lyfta fram sårbarheten i det civila samhället. Ett försvar kan aldrig bli starkare än sin svagaste länk. Den svagaste länken i dagens försvar är det civila samhäl-

lets sårbarhet. Därför måste resurser föras över från den militära till den civila delen av försvaret.

I dag kan viktiga samhällsfunktioner slås ut på några dagar i händelse av ett militärt angrepp. Sjukvården kommer inte att fungera. Centraliseringen, engångsmaterielen, bristen på läkemedel och sjukvårdsmateriel är några av de områden där bristerna är katastrofala i dag.

Energiförsörjningen kan lätt slås ut. Våra storskaliga och centraliserade energisystem är extremt lätta att slå ut.

En annan svag länk är livsmedelsförsörjningen i en krissituation. Den koncentration och specialisering som det svenska jordbruket genomgått de senaste 40 åren, styrt av kortsiktigt ekonomiskt tänkande utan nödvändig hänsyn till konsekvenserna för miljö och sårbarhet, har gett oss dagens situation.

Alla viktiga samhällsfunktioner, både inom administration och varuförsörjning, är uppbyggda på datasystem, som i stor utsträckning är beroende av utländska komponenter.

I boken "Fredspolitik för 90-talet" (Sv. Ekumeniska nämnden, 1989) kopplas detta beroende till vår neutralitet på följande sätt: "Utlandsberoendet på grund av den stora komplexiteten i form av datorisering, specialisering och storskaliga system innebär risker redan i fredstid och vid internationella politiska kriser. Det kan försvåra en fast och konsekvent utrikespolitik genom att göra oss svagare gentemot politiska påtryckningar i första hand från Nato." (Sid. 57)

Enligt vår mening behövs en decentraliserad samhällsstruktur, som möjliggör att bestämda regioner och landsändar kan fungera självständigt i krislägen.

Försörjning med sjukvård, energi, livsmedel och andra basvärden måste säkras på en miniminivå inom varje region.

Vi måste bryta vårt ensidiga tekniska beroende av Nato-länderna för att kunna föra en fast och trovärdig utrikespolitik.

De civila hoten

De civila hoten – miljöförstöring, underutveckling m.m. – kräver ett brett internationellt samarbete, ekonomiskt politiskt och tekniskt. Det är viktigt att Sverige i alla internationella sammanhang argumenterar för att *detta civila hot är större än det militära hotet och att det aldrig kan avvärjas med militära medel*. Däremot kan mycket av den forskning och de pengar som i dag tillförs den militära sektorn användas på ett betydligt mer konstruktivt sätt.

Vapenproduktionen måste ställas om till civilproduktion, planmässigt, så att kunskaper och kompetens kan utnyttjas och ingen riskerar arbetslöshet. Sverige måste också arbeta för att den USA-ledda tekniska bojkotten mot Sovjetunionen hävs och att Sovjet får tillgång till avancerad miljövänlig teknik.

Sverige måste utveckla samarbetet med de östeuropeiska länderna, verka för att Nordiska rådet öppnas för diskussioner med de övriga Östersjö-länderna, initiera en nordisk kommission, med både militärer och civila, som får i uppgift att utreda hur vi gemensamt ska kunna förändra vårt försvar så

att det uppfattas som defensivt och trygghetsskapande. Här finns utrymme och förutsättningar för omfattande experiment i fred och säkerhet. Vi har inga stora konflikter i Norden. Vi har inga ambitioner att erövra världen. Vi har alla möjligheter att vara aktiva i den pågående avspänningsprocessen. Ett återupprättande av den gamla "Hansan", men nu utan stormaktspolitiska ambitioner!

Vi vet att de största hoten är gemensamma och också måste lösas gemensamt.

Neutralitet – en fredsstrategi

Sveriges neutrala status är inte bara en fråga om hur vi, som land, ska förhålla oss till internationella pakter och militära allianser. Det är också frågan om hur vi kan använda vår neutrala status i det internationella arbetet för fred och nedrustning. När kriget är mindre sannolikt blir freds- och neutralitetspolitiken allt viktigare.

Inom den internationella fredsrörelsen finns i dag ett stort intresse för neutralitetsfrågorna. Man ser neutralitet som ett konstruktivt alternativ till medlemskap i militära allianser. Intresset är stort från de östeuropeiska länderna, framför allt från Ungern som lanserat visionen om ett parvis neutraliserat Balkan med början i Ungern och Grekland. Intresset är också stort från tredje världens länder som söker säkerhetspolitiska alternativ till de traditionellt militära.

En aktiv neutralitetspolitik förutsätter att man inte bara ser den legala sidan av neutraliteten utan också, och framför allt, lyfter fram den politiska sidan av neutralitetsbegreppet. Dvs. att man ser neutraliteten som ett verktyg i det internationella arbetet för fred och nedrustning.

I dag, inte minst mot bakgrund av den dramatiskt förändrade säkerhetspolitiska bilden, krävs en nydefiniering av begreppet neutralitet och ett starkt samarbete mellan de neutrala länderna inom nedrustningsområdet.

När öst-väst-konflikten klingar av, vilken roll ska då vår neutralitetspolitik spela? När nord-syd-konflikten kanske skärps, vilken roll har neutralitetspolitiken då? Kan de neutrala länderna vara pådrivande, som praktiska exempel, i den pågående nedrustningsprocessen? I Schweiz röstade 36% av befolkningen förett förslag som innebar total avveckling av det militära försvaret.

Frågorna måste ställas, diskussionen måste föras. Målsättningen är att komma fram till en ny internationell förståelse av begreppet neutralitet och få den förankrad i den internationella folkrätten. Så att länder som inte har några stormaktsambitioner ska kunna få sköta sig själva utan att för den skull vara tvungna att satsa alla sina pengar på ett "starkt" militärt försvar.

Aktiv fredspolitik

Säkerhet är inte bara militära utan också politiska, sociala, humanitära, ekologiska och mänskliga rättighetsaspekter. Förbättrad säkerhet kan å ena sidan skapa villkor som gynnar nedrustning, och å andra sidan erbjuda den miljö och den tillförsikt som krävs för ett framgångsrikt utvecklingsarbete.

Nedrustning skulle bidra till säkerhet både direkt och indirekt. En nedrustningsprocess som skapar oforminskad säkerhet på allt lägre rustningsnivåer skulle kunna medge att ytterligare resurser avsattes för att mota icke-militära utmaningar mot säkerheten och därmed resultera i förstärkt total säkerhet.

(1987 års FN-konferens om sambandet mellan nedrustning och utveckling)

Behovet av gemensam global säkerhet är i dag större än någonsin tidigare. Folkens och ländernas öden är nära förbundna med varandra. Miljöförstörelsen är global och innebär ett hot mot mäskligheten fortlevnad.

En värld i fred kan aldrig uppnås med mindre än att nationellt, ekonomiskt och socialt förtryck avskaffas. Solidaritet med förtryckta länder och folk är därför en nödvändig del i allt fredsarbete.

Vår uppgift är att motverka den rådande hotbilden och ersätta den med en förtroendebild. Vi måste aktivt verka för att undanröja orsakerna till konflikter, kriser och krig.

Det viktigaste bidraget Sverige kan ge till den pågående nedrustningsprocessen i Europa är att vi själva nedrustar militärt. De resurser – ekonomiska och tekniska och kunskapsmassiga – som därigenom frigörs kan då foras över till andra delar av säkerhetspolitiken.

Inom säkerhetspolitiken krävs följande svenska initiativ:

- Franga principen att inte ta ensidiga nedrustningsinitiativ.
- Initiera ett nedrustningssamarbete med länderna kring Östersjön.
- Tillsätt en Östersjö-kommission, med militär och civil expertis, med uppdrag att utreda hur vårt försvar kan förändras så att det uppfattas som defensivt och trygghetsskapande.
- Arbeta för ett demilitariserat och kärnvapenfritt Nordeuropa. Gör Östersjön till ett fredens hav.
- Nej till kärnvapenbestyckade flottbesök som ett led i arbetet för marin nedrustning.
- En kraftig nedskärning av de militära utgifterna och en stegvis avtrappning av dessa till noll.
- Avveckla dyra och otidsenliga försvarssystem typ JAS och u-båtar.
- Stopp för all svensk vapenexport. Den utgör nu 2% av vår totala export och undergräver vår neutralitet och ställning som fredsbevarande stat.
- Utarbeta en 5-årig omställningsplan för den svenska vapenindustrin.
- Skapa en internationellt inriktad kunskapsbank för omställning av krigsindustrier. (Se särskild motion på detta område.)
- Stärk samarbetet mellan de neutrala länderna och arbeta för en ny internationell folkrättslig definition av neutralitetsbegreppet.
- Stärk och utveckla civilmotståndet genom ökade resurser till icke-militära kampformer.

En förnyelse av det säkerhetspolitiska tänkandet kräver att militärens självpatagna tolkningsföreträde bryts. Så länge som vi låter militära experter både utreda hoten och ge förslag på lösningar, kommer de verkliga hoten aldrig in i den säkerhetspolitiska debatten. Vårt svar på de traditionella upp-rustningskraven är att avskrackningspolitiken måste ersättas av ett gemensamt säkerhetspolitiskt tänkande, där det civila samhällets sarbarhet lyfts fram. Därtill måste:

- FN:s roll stärkas. Angelägna uppgifter skulle kunna vara att skydda små länder, verka som "early warning" i konfliktområden, global koordinering av miljö- och utvecklingsprojekt, arbetsformer i FN som kan utnyttja de kunskaper som folkliga rörelser (freds-, miljö-, kvinnoorganisationer m.fl.) besitter.
- stödet till det folkrörelseinriktade fredsarbetet stärkas. Ett första steg är att en promille av försvarsutgifterna ska gå till detta fredsarbete.
- fredsforskningen stärkas och utvecklas. Alla universitet ska ha studier i freds- och konfliktforskning.
- skolans resurser (tid och pengar) för att genomföra läroplanens intentioner beträffande fredsostran och internationalisering måste förstärkas.
- samhällsstrukturen kraftigt decentraliseras.
- olika regioners självförsörjning, på en miniminivå, stärkas vad gäller livsmedelsförsörjning, energiförsörjning och sjukvård.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett säkerhetspolitiskt samarbete med länderna kring Östersjön.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tillsättandet av en Östersjö-kommission.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om arbetet för ett kärnvapenfritt och demilitariserat Nordeuropa.

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förbud mot flottbesök där garantier om kärnvapenfrihet ej lämnats.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en överföring av anslagen inom säkerhetspolitiken – från det militära försvaret till säkerhetspolitikens civila delar.]

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förbud mot svensk vapenexport.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om omställningsplan för den svenska vapenindustrin.]

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att stärka samarbetet mellan de neutrala länderna i säkerhets- och nedrustningspolitiska frågor.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en ny internationell folkrättslig definition av neutralitetsbegreppet.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ökade resurser till utvecklandet av icke-militära motståndformer.]

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om FN:s roll.

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stödet till det folkrörelseinriktade fredsarbetet.

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en förstärkning av fredsforskningen.

Mot. 1989/90
U425

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om resurser till skolan för fredsostran.

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om olika regioners självförsörjningsgrad vad gäller livsmedel, sjukvård och energi.¹]

Stockholm den 24 januari 1990

Lars Werner (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Ylva Johansson (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Gudrun Schyman (vpk)

¹1989/90:F6312

²1989/90:N352